

Research Article

Formation of Inter-Regional Space: The Middle East and China's Digital Silk Road

Bahareh Sazmand^{1*}, Arshia Amini Jashoughani²

1. Associate Professor, Department of Regional Studies, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran

2. M. A in Political Sciences, Imam Khomeini University, Qazvin, Iran

Article history:

Received: 07/10/2024

Accepted: 26/12/2024

Abstract

The Digital Silk Road, which was announced in 2015, has become an important part of Beijing's broader Belt and Road Initiative strategy. According to this initiative, China provides political, economic, and technological support to recipient countries, with the most significant aspects including the improvement of telecommunication networks, the provision of artificial intelligence capabilities, cloud computing, e-commerce, mobile payment systems, monitoring technology, smart cities, and other forms of assistance related to advanced technological sectors. This article aims to examine the position of the Middle East in China's Digital Silk Road initiative. To achieve this, it adopts the theoretical approach of organizing regional space based on inter-regionalism and employs a qualitative case study research method. The central question addressed is: How has China sought to integrate Middle Eastern countries into the Digital Silk Road? The hypothesis proposed is that China has done so by enhancing these countries' telecommunication networks, including deploying 5G technology, developing smart cities, expanding e-commerce, and investing in data center infrastructure in key Middle Eastern nations such as Saudi Arabia and the United Arab Emirates.

Keywords: Digital Silk Road, China, Middle East, Belt and Road Initiative, Infrastructure

Please cite this article as:

Sazmand, B., Amini Jashoughani, A. (2025). Formation of Inter-Regional Space: The Middle East and China's Digital Silk Road. *Journal of Asian Regional Orders Studies*, 2(1) 1-28. <https://doi.org/10.22099/JAROS.2024.51377.1015>

* Corresponding author: E-mail address: bsazmand@ut.ac.ir

Copyright: © 2025 by the author(s). This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) licence (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

شکل‌گیری فضای میان منطقه‌ای؛ خاورمیانه و راه ابریشم دیجیتال چین بهاره سازمند^۱، ارشیا امینی جشوقانی^۲

۱. دانشیار گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران
۲. کارشناسی ارشد علوم سیاسی و روابط بین‌الملل - دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، قزوین، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۶

اطلاعات مقاله

چکیده

راه ابریشم دیجیتال که در سال ۲۰۱۵ اعلام شد، به بخش مهمی از راهبرد کلی ابتکار پهنه و راه پکن تبدیل شده است که بر اساس آن چین به کشورهای دریافت‌کننده کمک، حمایت سیاسی، اقتصادی و فناورانه ارائه می‌کند و مهم‌ترین آن‌ها بهبود شبکه‌های مخابراتی، ارائه قابلیت‌های هوش مصنوعی، محاسبات ابری، تجارت الکترونیک و سیستم‌های پرداخت سیار، فناوری نظارت، شهرهای هوشمند و سایر کمک‌های مرتبط با حوزه‌های فناوری پیشرفته است. هدف از ارائه مقاله حاضر بررسی جایگاه خاورمیانه در ابتکار راه ابریشم دیجیتال چین است؛ بنابراین تلاش می‌شود با استفاده از رویکرد نظری سازمان‌دهی فضای منطقه‌ای مبتنی بر میان منطقه‌گرایی و با روش پژوهش کیفی موردپژوهی، جایگاه خاورمیانه در راه ابریشم دیجیتال بررسی شود. سؤالی که به آن پاسخ داده خواهد شد این است که چین چگونه و با استفاده از چه ابزارهایی سعی کرده کشورهای خاورمیانه را در راه ابریشم دیجیتال وارد کند؟ فرضیه‌ای که ارائه می‌شود این است که چین از طریق بهبود شبکه‌های مخابراتی این کشورها از جمله ارائه فناوری 5G، ایجاد شهرهای هوشمند، گسترش تجارت الکترونیک و سرمایه‌گذاری در حوزه مراکز داده برخی از کشورهای خاورمیانه از جمله عربستان و امارات متحده عربی را در راه ابریشم دیجیتال وارد کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که چین تلاش کرده از طریق سازوکارهایی مثل ایجاد شهرهای هوشمند، سرمایه‌گذاری در بخش مراکز داده‌ها و زیرساخت‌های مخابراتی و تلفن همراه، ایجاد اپلیکیشن‌های تجاری و خدماتی، تجارت الکترونیک و امور مالی الکترونیک در کشورهای منطقه از جمله امارات متحده عربی، عمان، کویت و عربستان سعودی، آن‌ها را در مسیر راه ابریشم دیجیتال با خود همراه کند.

واژگان کلیدی: راه ابریشم دیجیتال، چین، خاورمیانه، ابتکار پهنه و راه

استناد به این مقاله:

سازمند، بهاره و امینی جشوقانی، ارشیا (۱۴۰۴). شکل‌گیری فضای میان منطقه‌ای؛ خاورمیانه و راه ابریشم دیجیتال چین. پژوهشنامه نظم‌های منطقه‌ای آسیا. ۲. (۱). ۲۸-۱.

E-mail address: bsazmand@ut.ac.ir

*نویسنده مسئول:

Copyright: © 2025 by the author(s). This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) licence (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

سرآغاز

چین به‌عنوان یک کشور نوظهور در عرصه بین‌المللی اقدام‌هایی را برای حفظ، کسب و به حداکثر رساندن قدرت و منافع خود انجام داده است. پس از بیش از چهار دهه و افزایش قدرت این کشور، چین به حضور خود فراتر از منطقه شرق آسیا یا حتی قاره آسیا می‌اندیشد. ابتکار پهنه و راه یکی از طرح‌هایی است که در آن تلاش می‌کند حضور خود را در مناطقی از جمله جنوب شرق آسیا، جنوب آسیا، آسیای مرکزی و قفقاز، خاورمیانه، شمال آفریقا و حتی اروپا گسترش دهد. این ابتکار از لایه‌ها و ابعاد متنوع و گسترده‌ای برخوردار است که یکی از آن‌ها راه ابریشم دیجیتال^۱ است. راه ابریشم دیجیتال که در سال ۲۰۱۵ اعلام شد، به بخش مهمی از راهبرد کلی ابتکار پهنه و راه پکن تبدیل شده است که بر اساس آن چین به کشورهای دریافت‌کننده کمک، حمایت سیاسی، اقتصادی و فناورانه ارائه می‌کند که مهم‌ترین آن‌ها بهبود شبکه‌های مخابراتی، ارائه قابلیت‌های هوش مصنوعی، محاسبات ابری، تجارت الکترونیک و سیستم‌های پرداخت سیار، فناوری نظارت، شهرهای هوشمند و سایر کمک‌های مرتبط با حوزه‌های فناوری پیشرفته است.

از زمان اعلام ابتکار پهنه و راه توسط شی جین‌پینگ در سال ۲۰۱۳ تاکنون ۱۵۰ کشور بر اساس امضای تفاهم‌نامه به ابتکار پهنه و راه پیوسته‌اند که ۱۷ کشور عضو این طرح در خاورمیانه و شمال آفریقا واقع شده‌اند. هشت کشور حوزه خلیج فارس نیز در این طرح مشارکت دارند، اگرچه نقشه رسمی ابتکار پهنه و راه منتشرشده توسط چین، خلیج فارس را برجسته نمی‌کند. منطقه فرعی خلیج فارس یکی از مهم‌ترین مناطق ابتکار پهنه و راه است و شی جین‌پینگ در مجمع همکاری چین و کشورهای عرب در سال ۲۰۱۴ از کشورهای منطقه خلیج فارس به‌عنوان شرکای طبیعی در ایجاد ابتکار پهنه و راه یاد کرد. یکی از اهداف چین در این ابتکار، گسترش نفوذ و حضور دیجیتال خود در کشورهای عضو ابتکار پهنه و راه در قالب راه ابریشم دیجیتال است.

رهبران بسیاری از کشورهای در حال توسعه و همچنین برخی از کشورهای توسعه‌یافته مانند کره جنوبی، قراردادهای راه ابریشم دیجیتال را با چین امضا کرده‌اند، زیرا کشورهای آفریقا،

خاورمیانه و بخش‌هایی از اروپای شرقی، آمریکای لاتین و آسیای جنوب شرقی به شدت به فناوری ارزان‌قیمت و باکیفیت برای گسترش شبکه‌های تلفن همراه و گسترش پهنای باند اینترنت نیاز دارند. به‌طور کلی، پیش‌بینی می‌شود که شکاف تأمین مالی زیرساخت‌های جهان تا سال ۲۰۴۰ به نزدیک به ۱۵ تریلیون دلار برسد. سرمایه‌گذاری‌های مرتبط با راه ابریشم دیجیتال می‌تواند از طریق کمک به تأمین مالی زیرساخت‌های جهان به پر کردن این شکاف زیرساختی کمک کند. شرکت‌های چینی با ایجاد مراکز آموزشی و برنامه‌های تحقیق و توسعه برای تقویت همکاری بین دانشمندان و مهندسان این کشورها و هم‌تایان چینی خود و انتقال دانش فنی در زمینه‌هایی مانند شهرهای هوشمند، هوش مصنوعی و رباتیک، استفاده از انرژی‌های پاک و... مزایای بیشتری را برای کشورهای درحال توسعه به ارمغان می‌آورند. بنابراین سؤالی که مطرح می‌شود این است که چین چگونه و با استفاده از چه ابزارهایی سعی کرده کشورهای خاورمیانه را در راه ابریشم دیجیتال وارد کند؟ فرضیه‌ای که با استفاده از روش پژوهش کیفی مبتنی بر رویکرد موردپژوهی ارائه می‌شود این است که چین از طریق بهبود شبکه‌های مخابراتی این کشورها ازجمله ارائه فناوری نسل پنجم اینترنت، ایجاد شهرهای هوشمند، گسترش تجارت الکترونیک و سرمایه‌گذاری در حوزه مراکز داده، برخی از کشورهای خاورمیانه ازجمله عربستان و امارات متحده عربی را در راه ابریشم دیجیتال وارد کرده است.

برای بررسی موضوع مقاله حاضر از سه مبحث تشکیل می‌شود. در مبحث نخست ضمن بررسی پیشینه پژوهش، چارچوب نظری که سازمان‌دهی فضای منطقه‌ای مبتنی بر مقوله میان منطقه‌گرایی است ارائه می‌شود. در مبحث دوم تاریخچه، ابعاد و اهداف راه ابریشم دیجیتال بررسی می‌شود و در مبحث سوم هم سازوکارهای راه ابریشم دیجیتال چین در خاورمیانه موردتوجه قرار می‌گیرد.

۱. پیشینه پژوهش

در ارتباط با موضوع خاورمیانه و راه ابریشم دیجیتال چین، تاکنون تحقیقی به زبان فارسی انجام نشده است؛ از سویی پژوهش‌های آثار خارجی نیز محدود بوده است، بااین حال به چندی از آثاری که در این زمینه به رشته نگارش درآمده‌اند اشاره خواهد شد.

شاهر ال‌شاهر و همکاران (۲۰۲۳)، در مقاله خود تحت عنوان «پیمایش در مرز دیجیتال: نوآوری مسئولانه در راه ابریشم دیجیتال چین»، به طرح راه ابریشم دیجیتال و تأثیرات آن طرح بر توسعه ارتباطات کشورهای عضو در حوزه دیجیتال و فناوری پرداخته است و بیان می‌دارند که نسل پنجم اینترنت، هوش مصنوعی و پلت فرم‌های تجارت الکترونیک یکی از مهم‌ترین جایگاه‌ها را در دنیای دیجیتال چین دارد و باعث بهبود روابط بین کشورهای عضو می‌شود. در انتها نویسندگان بیان می‌دارند که راه ابریشم دیجیتال چین نمادی از رابطه پیچیده بین ژئوپلیتیک، توسعه فنی و ملاحظات اخلاقی در قرن حاضر است.

متیو اس. اری و توماس استرینز در مقاله خود تحت عنوان «اثر پکن: راه ابریشم دیجیتالی چین به عنوان حاکمیت داده فراملی»، به حاکمیت داده فراملی چین به دنبال توسعه و ارائه زیرساخت‌های دیجیتال در بازارهای نوظهور اشاره دارند و علت آن را پدیده اقتدارگرایی دیجیتال چین عنوان می‌کنند که پکن علاوه بر سیستم فناوری خود، ارزش‌ها و نوع حکمرانی خود را برای کشورهای میزبان صادر می‌کند و بیان می‌دارند که دولت‌های نوظهور به شدت به دنبال زیرساخت‌های دیجیتالی پکن هستند و از حاکمیت داده چین پیروی و تقلید می‌کنند. همچنین نویسندگان نحوه عملکرد پکن را در عمل در اثر خود بررسی کرده‌اند و استدلال می‌کنند حاکمیت داده‌ها خیالی بیش نیست، زیرا دولت چین درجات گوناگونی از کنترل را بر شرکت‌های چینی که زیرساخت‌های دیجیتالی را تأمین کرده و توسعه زیرساخت‌های قانونی متناسب با استراتژی‌های توسعه دیجیتال را دنبال می‌کند حفظ می‌کند.

فخار حسین و همکاران (۲۰۲۳)، در مقاله خود با عنوان «توسعه زیرساخت برای راه ابریشم دیجیتال و پیامدهای آن برای چین تحت ابتکار پهنه و راه»، به چالش کشیده شدن تسلط ایالات متحده بر اثر ظهور چین و ابتکار پهنه و راه این کشور موردتوجه قرار داده و فناوری چینی را رقیبی بزرگ برای هژمونی آمریکا دانسته‌اند. همچنین به شیوع بیماری کووید ۱۹ و تأثیر آن بر توسعه صادرات فناوری چین بر دیگر کشورها اشاره داشته‌اند.

مردخای چایزیا (۲۰۲۲)، در بررسی خود تحت عنوان «کشورهای حاشیه خلیج فارس با چین دیجیتال می‌شوند» به بررسی میزان اقتصاد چین و برقراری روابط گسترده با کشورهای حوزه خلیج فارس می‌پردازد و انرژی را بخش مهمی از روابط چین با کشورهای خاورمیانه می‌داند. علاوه بر آن بر ظهور فناوری‌های دیجیتال در دهه گذشته و پیگیری کشورهای منطقه

جهت متنوع کردن بخش‌های مالی و صنایع مبتنی بر دانش در اقتصاد خود اشاره کرده است و رابطه چین با کشورهای عربی در حوزه فناوری را یک تغییر بازی برای پکن در رقابت با آمریکا برای دستیابی به برتری استراتژیک در منطقه عنوان می‌کند و در آخر به توسعه مشترک ارتباطات از راه دور، شهرهای هوشمند، هوش مصنوعی و کسب‌وکارهای مبتنی بر فناوری بر تلاش مکمل برای چین و کشورهای خاورمیانه اشاره می‌کند.

محمدرضا واحدی و محمدکاظم صیادی (۱۴۰۰) در مقاله خود تحت عنوان «راه ابریشم دیجیتال و نقش آن در توسعه پایدار» هدف چین از طرح راه ابریشم دیجیتال را هدف همیشگی پکن در راستای تغییر مرکز ثقل اقتصاد جهان از غرب به قاره آسیا با محوریت چین و گسترش نقش‌آفرینی این کشور در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می‌دانند. همچنین در مقاله خود به دنبال بررسی تأثیرات راه ابریشم دیجیتال بر توسعه پایدار بوده‌اند و آن را از منظرهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فناورانه تحلیل کرده‌اند. همان‌طور که بررسی منابع نشان داد منبعی به زبان فارسی در خصوص ابعاد، شاخص‌ها و پیامدهای راه ابریشم دیجیتال چین در خاورمیانه وجود ندارد و هدف از نگارش این مقاله پرداختن به این موضوع و سازوکارهای اجرایی شدن راه ابریشم دیجیتال در خاورمیانه است.

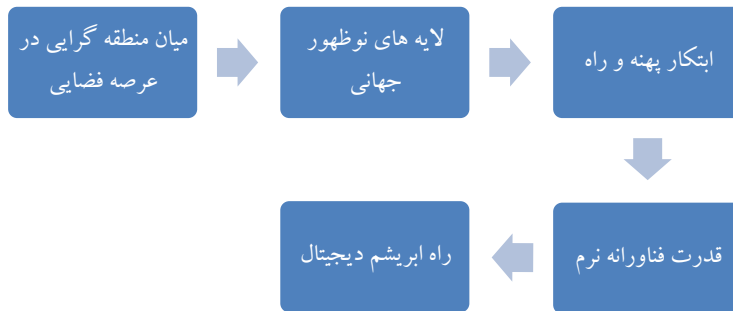
۲. سازمان‌دهی فضای منطقه‌ای بر اساس میان منطقه‌گرایی

تجربه هفت دهه اخیر نشان می‌دهد میان‌منطقه‌گرایی به یکی از ویژگی‌های پایدار نظام بین‌الملل تبدیل شده است. بر این اساس انتظار می‌رود مجموعه‌ای گسترده از انواع مختلف آن، در بستر نظام حکمرانی جهانی موجود به همزیستی دست‌یافته، بر غنا و پیچیدگی آن بیفزایند (Hänggi, 2000: 14). در مورد میان منطقه‌گرایی در روابط بین‌الملل دیدگاه‌های مختلفی شکل گرفته است. عده‌ای آن را هیاهو برای هیچ دانسته‌اند؛ اما گروهی دیگر آن را دسته‌بندی در حال شکل‌گیری در نظام چندلایه نوپدید جهانی می‌دانند. برخی صاحب‌نظران میان‌منطقه‌گرایی را ابزاری برای تقویت زمامداری جهانی و مدیریت چالش‌ها و فرصت‌های موجود می‌دانند. درحالی‌که طیف دیگری از میان‌منطقه‌گرایی به‌عنوان ابزاری برای ایجاد و تحکیم هویت جمعی

منطقه‌ای یاد می‌کنند. وجود چنین نگاه‌های متفاوتی به این پدیده نشان از دشواری رسیدن به یک مفهوم نهاده و ارائه یک دسته‌بندی دقیق از میان منطقه‌گرایی است. امروزه توسعه پیوندهای اقتصادی جهانی تأثیر قابل توجهی بر توانایی فضاهای بزرگ برای ایجاد رشد اقتصادی داشته است. بازار جهانی حتی مناطق کوچک‌تر را قادر می‌سازد از صرفه‌جویی در مقیاس نسبی تخصصی بهره‌مند شوند. مناطق بزرگ‌تر از مزایای بیشتری برخوردارند، آن‌ها منابع کافی برای اجرای پروژه‌های بزرگ را دارند و می‌توانند با هزینه کمتر در برابر بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی که ممکن است چنین پروژه‌هایی در معرض آن قرار گیرند مقاومت کنند. اندازه یک فضای اقتصادی می‌تواند اثرات متفاوتی بر رشد اقتصادی داشته باشد. با این حال، حداقل یک پارامتر سازمان‌دهی فضای اقتصادی وجود دارد که برای ارزیابی تأثیر اندازه یک فضای اقتصادی بر رشد اقتصادی آن مهم باشد. هدف اصلی ادغام تضعیف و حذف مرزهای اقتصادی است که توزیع منافع یا ابزار تولید را محدود می‌کند. این مرزها همیشه قانونی نیستند و می‌توانند محصول ویژگی‌های تکنولوژیکی یا جغرافیایی برخی کشورها یا حتی استان‌ها باشند (LibMan and ZEvlin n.d:67-68).

از دیگر سو قدرت نقش مهمی در تولید فضا و جهت‌دهی به آن دارد. قدرت، فضا را تولید و به آن نظم و شکل می‌دهد. بر این اساس با تداوم رشد سریع اقتصادی چین و قدرت‌یابی آن در نظام بین‌الملل، توجه به قدرت نرم در استراتژی خود را افزایش داده است. رهبران چین برای عملی کردن استراتژی خود و وجهه مثبت بین‌المللی تلاش کرده‌اند در قالب پروژه‌های ویژه‌ای همچون راه ابریشم جدید که شامل ابتکار پهنه و راه و راه ابریشم دیجیتال می‌شود، ضمن بهره‌گیری از منابع و ابزارهای قدرت نرم، تصویر شفافی از نیت و مقاصد صلح‌آمیز و همچنین نحوه تعامل و همکاری خود، به افکار عمومی جهان ارائه دهند. هر جا صحبت از قدرت نرم به میان می‌آید، اولین چیزی که به ذهن خطور می‌کند جنبه فرهنگی آن است. ولی در این رابطه باید گفت قدرت نرم جدا از ابعاد و ابزارهای فرهنگی، شامل ابعاد دیگر نیز می‌شود. اصطلاح قدرت نرم اولین بار در سال ۱۹۸۹ توسط جوزف نای، رواج یافت. وی دو وجه از قدرت را تعریف می‌کند: اولی قدرت سخت است که به منابع نظامی و اقتصادی اشاره دارد و دیگری قدرت نرم است. بنا به تعریف وی، قدرت نرم، یعنی ترغیب دیگران به انجام کارهایی که بر اساس منافع ماست، بر این اساس در این روش مردم، بیش از آنکه مجبور به

انجام کار شوند، به همکاری گرفته می‌شوند. قدرت نرم، توجه به اشتغال در فضای ذهنی شهروندان دیگر جوامع را از طریق ایجاد اقناع هدف قرار می‌دهد و این قدرت از سه منبع فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی سرچشمه می‌گیرد (نای، ۱۳۸۷: ۱۰). درعین حال نای در آثار متأخرش بیان دارد قدرت نرم صرفاً مترادف با فرهنگ نیست. وی به تدریج به خاطر اهمیت مسائل اقتصادی در جذب و اقناع دیگران، دیدگاه خود را در مورد قدرت نرم و قدرت اقتصادی تعدیل می‌کند و عقیده دارد که منابع اقتصادی هم می‌توانند قدرت سخت و هم قدرت نرم ایجاد کنند (نای، ۱۳۹۲).

شکل ۱: چارچوب نظری شکل‌گیری راه ابریشم دیجیتال.
(منبع: نگارندگان)

۲. مؤلفه‌های قدرت نرم اقتصادی چین در قالب ابتکار پهنه و راه

قدرت نرم به واسطه جوزف نای بسط یافت. بر اساس دیدگاه وی، قدرت نرم توانایی کسب کردن خواسته‌ها از روش جذابیت است، نه به واسطه اجبار و زور. به تعریفی دیگر قدرت نرم توانایی کشور الف برای واداشتن دیگر بازیگران به انجام دادن خواسته‌های آن بدون استفاده از ابزار فشار مانند اقدامات نظامی یا اقتصادی، در قرن جدید مؤلفه‌های قدرت نرم از عناصر فرهنگی به عناصر اقتصادی در حال گسترش است و قدرت‌های نوظهور جهان از جمله چین برای کسب اعتبار بین‌المللی، نفوذ در اذهان عمومی و نشان دادن تصویری مثبت از خود در

جهان خارج، فراتر از کشورهای جاافتاده غربی، به قدرت نرم، هم از نظر جنبه فرهنگی و هم اقتصادی در سیاست خارجی خود توجه ویژه معطوف داشته‌اند. مقصود چین از راه‌اندازی طرح راه ابریشم جدید خود، ایجاد یک جامعه منطقه‌ای و بین‌المللی در چارچوب همکاری‌های تجاری و بازار، سیاست و فرهنگ برای افزایش ارتباطات و منافع مشترک بین کشورهاست. از آنجایی که یکی از جذابیت‌های قدرت نرم اقتصادی، کمک اقتصادی است، پکن برنامه‌های کمک‌رسانی را که با استانداردهای کمک‌های توسعه بین‌المللی مطابقت دارد، به‌طور جداگانه اجرا می‌کند. کمک‌های چین معمولاً به کشورهای در حال توسعه متمرکز است، شرط کمتری به کشورها تحمیل می‌کند، عمدتاً دوجانبه است و شامل نه تنها کمک‌های مالی و وام‌های بدون بهره و منصفانه، بلکه سایر اشکال بودجه رسمی دولتی نیز می‌شود.

بنابراین برای اجرای کامل ابتکار پهنه و راه، دولت چین به ایجاد راه ابریشم دیجیتال نیاز داشت. در نگاه اول، ساخت راه ابریشم دیجیتال به طور مستقیم فقط با سرمایه‌گذاری در خارج از کشور مرتبط است که معمولاً به ساخت مراکز داده بین‌المللی و توسعه زیرساخت‌های لجستیک (ترمینال‌ها، هاب‌ها، مراکز توزیع) اختصاص دارد. اما باید توجه داشت که کشورهای واقع در مسیر راه ابریشم دیجیتال از افزایش تقاضا برای برق و افزایش نرخ اشتغال سود می‌برند. به علاوه توسعه زیرساخت‌ها و لجستیک، ظهور شهرهای هوشمند و پارک‌های علمی و همچنین معرفی فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، منجر به توسعه کلی اقتصادی کشورهای مسیر ابتکار پهنه و راه می‌شود (Aleksandrovich Balakin and Rafisovna Alikberova, 2019: 315) که در ادامه مهم‌ترین آنها به اختصار بررسی می‌شود.

تجارت و توان سرمایه‌گذاری چین: یکی از ابزارهای قدرت نرم اقتصادی ابتکار پهنه و راه محسوب می‌شود. هدف چین از سرمایه‌گذاری‌های متعدد در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته در این مسیر عبارت است از ایجاد مرجعیت، اشاعه سبک زندگی چینی، توسعه دیپلماسی عمومی و تسهیل دسترسی به منابع طبیعی و غذای ارزان (طالبی آرانی، ۱۳۹۵).

استفاده از واحد پول چین (رنمینبی): استفاده از واحد پولی چین برای برخی کشورهای در حال توسعه جذاب است. چین به عنوان دومین اقتصاد جهان، ذخایر خارجی بی‌سابقه‌ای را انباشته کرده که می‌تواند به توان اقتصادی و مالی خود برای حمایت از پروژه‌های مرتبط با این طرح در بیش از ۶۰ کشور تکیه کند. پکن همواره سعی داشته است با بهره‌گیری از دیپلماسی

قوی، حسن هم‌جواری، اصل عدم‌مداخله و احترام به حاکمیت دولت‌ها وزنه‌ای در مقابل دیپلماسی دلار آمریکا در جذب کردن سایر کشورها ایجاد کند (الوند، ۱۳۹۴).

ترویج الگوی توسعه چین: ترویج الگوی توسعه چین نیز یکی دیگر از مواردی مورد تمرکز چین است. چین با ترویج اجماع پکن به عنوان یک مدل توسعه به کشورهای درحال توسعه نشان می‌دهد که می‌تواند بدون نیاز به پیروی از الگوهای غربی، به رشد اقتصادی دست یابد. این رویکرد به جذب کشورهای بیشتری به سمت چین کمک می‌کند. همچنین این کشور در پی ایجاد شبکه‌ای از متحدان از طریق ابتکار پهنه و راه است. چین به دنبال ایجاد شبکه‌ای از کشورهای متحد است که می‌تواند در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، امنیتی همکاری کنند این اتحاد باعث نفوذ چین در سطح جهانی خواهد شد.

ابتکار دیپلماسی سلامت: همچنین چین با ایجاد ابتکار دیپلماسی سلامت به دنبال بهبود سلامت و تقویت روابط بین کشورها است (Jing & et ai, 2011: 4). بعد از اعلام برنامه راه ابریشم سلامت، در سند کمربند و راه سه مرحله در راستای بهبود سطح مراقبت‌های بهداشتی اعلام شد. در کوتاه‌مدت برنامه‌ریزی در جهت شرکت در شبکه جهانی سلامت، در میان‌مدت (۲۰۲۲ تا ۲۰۱۷)، ایجاد شبکه اولیه همکاری بهداشتی بین کشورهای راه ابریشم جدید و یک برنامه بلندمدت تا سال ۲۰۳۰ برای نشان دادن برنامه سلامت چین به جهانیان. همچنین بخش فناوری GD و هوش مصنوعی، کلان داده‌ها به بهبود تجهیزات بیمارستانی خدماتی داده‌اند. در سال ۲۰۲۰، شرکت‌های فناوری چینی خدمات پزشکی بسیاری را با استفاده از این تکنولوژی‌ها انجام دادند. همچنین راه ابریشم دیجیتال، راه ابریشم سلامت و ابتکار پهنه و راه با یکدیگر ترکیب شده و به کشورها کمک کرد تا نظارت بهتری بر بیماری‌های عفونی داشته باشند همچنین در زمان شیوع کووید ۱۹ این طرح باعث ایجاد اکوسیستم مناسبی در تجارت و تعمیق روابط تجاری با سراسر دنیا شد (کشوریان آزاد و جولانی، ۱۴۰۲: ۱۱-۴).

۳. طرح راه ابریشم دیجیتال چین و ویژگی‌های آن

چین از سال ۱۹۷۸، یعنی زمان اصلاحات توسط دنگ شیائوپینگ و بهبود روابط با جهان خارج جایگاه خود را در نظام بین‌الملل بازیافته و در همان ابتدای قرن ۲۱ به نماد موفقیت اقتصادی و

توسعه سریع تبدیل شده است (OSIEWICZ 2018: 221-222). اقتصاد عامل تعیین کننده برای رشد چین بوده است. این امر دهه‌ها منجر به اتخاذ یک سیاست خارجی خاص توسط این کشور شد. در نتیجه محور اصلی سیاست خارجی چین، ادراک، ایجاد تداوم روابط اقتصادی با انواع مختلف کشورها به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته و تلاش برای حفظ ثبات در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است (Asgarkhani, Ghahramani, and Hajat 2019).

از این رو ابتکار پهنه و راه که در سال ۲۰۱۳ توسط شی جین‌پینگ آغاز شد، طرحی گسترده برای بهبود ارتباطات تجاری و حمل‌ونقل بین آسیا، اروپا و آفریقا است. ابتکار پهنه و راه با اقتباس از مسیرهای تجاری تاریخی راه ابریشم، از دو کمر بند اقتصادی راه ابریشم زمینی و دریایی تشکیل شده است که هدف هر دوی آن‌ها اتصال بخش‌های مختلف جهان از طریق یک سیستم پیچیده است که شامل راه‌آهن، بزرگراه، خطوط لوله و بنادر و ... می‌شود (Shaher, 2019: 1298). با شروع بیماری کوید ۱۹ (کرونا)، پروژه زمینی پهنه و راه ناگهان جذابیت کمتری در بین کشورها پیدا کرد، بنابراین بحث راه ابریشم دیجیتال به‌عنوان یک مفهوم ابداع‌شده توسط چین برای آغاز تقویت جهانی اتصال دیجیتال، به‌تدریج به‌عنوان یک جزء مهم از ابتکار پهنه و راه، مطرح شد (Cheng and Zeng 2023: 3). راه ابریشم دیجیتال در سال ۲۰۱۵ با دستور شی جین‌پینگ اعلام و مقرر شد بر اساس آن چین به کشورهای دریافت‌کننده کمک، حمایت سیاسی و فناورانه ارائه کند.

راه ابریشم دیجیتال، تفسیر دوباره چین از ابتکار پهنه و راه است که تمرکز آن را از واقعیت فیزیکی به واقعیت مجازی تغییر می‌دهد. هنگامی که ابتکار پهنه و راه برای اولین بار معرفی شد، همه‌چیز در مورد دنیای فیزیکی و اتصال فیزیکی بود. در این زمینه زیرساخت‌های سنتی به‌ویژه حمل‌ونقل مانند راه‌آهن، جاده‌ها و غیره در مرکز طرح اصلی قرار داشتند. از این رو شرکت‌های دولتی نقش اصلی را در اجرای پروژه در اختیار داشتند که با بخش دیجیتال ارتباط بسیار کمی داشتند، همین امر برای شرکت‌های دیجیتال خصوصی چین بسیار نامطلوب بود و به گفته مدیرعامل شرکت علی‌بابا، ابتکار پهنه و راه عمدتاً طرح شرکت‌های دولتی چین بود؛ این در حالی است که به‌مرور تمرکز از فضای فیزیکی به فضای دیجیتال و مجازی تغییر کرده است و بخش دیجیتال به‌عنوان یکی از شرکت‌کنندگان کلیدی در توسعه ابتکار پهنه و راه و راه ابریشم دیجیتال در مرکز توجه قرار گرفته است.

این طرح برای اولین بار با نام «راه ابریشم اطلاعات»، مطرح شد که توسط کمیسیون اطلاعات ملی، وزارت امور خارجه و وزارت بازرگانی چین صادر شد و بر اساس آن بیان داشتند: «ما باید به‌طور مشترک ساخت کابل‌های نوری و فرامرزی و سایر شبکه‌های خطوط اصلی ارتباطی را پیش ببریم و اتصال ارتباطات بین‌المللی را بهبود ببخشیم و یک راه ابریشم دیجیتالی ایجاد کنیم». همچنین راه ابریشم دیجیتال، با اشاره خاص به راه ابریشم آنلاین با کشورهای عربی و بندر اطلاعات آسه‌آن، در زمینه توسعه شبکه‌های فیبر نوری پرسرعت و ترویج همکاری‌های فناوری منطقه‌ای ذکر شد و در ماه مه ۲۰۱۷ مفهوم راه ابریشم دیجیتال به‌طور رسمی اعلام شد و بر نقش اساسی توسعه مبتنی بر نوآوری و فناوری‌های مرزی تأکید کرد (Cheng and Zeng 2023: 9-3).

راه ابریشم دیجیتال چین تلاش چینی‌ها برای استقلال داخلی فناوری را افزایش می‌دهد و درعین حال آن را به هسته شبکه‌های زیرساخت دیجیتال در سراسر جهان نزدیک می‌کند و درعین حال اهداف دیپلماتیک، امنیتی و اقتصادی خود را در پیش می‌برد. راه ابریشم دیجیتال با گسترش از اعماق اقیانوس تا دورترین نقاط فضا، راه را برای پیشرفت ابزارهای کلان داده، هوش مصنوعی و سایر نوآوری‌های استراتژیک هموار می‌کند. غول‌های فناوری و مخابراتی چینی مانند هواوی، ZTE به‌عنوان بزرگ‌ترین تأمین‌کنندگان مخابرات و ارائه‌دهندگان مهم فناوری نسل پنجم اینترنت به هدف خود برای تسلط بر بازار جهانی دست یافتند. همچنین اپلیکیشن‌های چینی مانند تیک‌تاک نیز همگی تقاضای بالایی در سراسر جهان دارند و انتظار می‌رود که بیش از ۱۳۸ کشور به راه ابریشم دیجیتال بپیوندند. در دو سال گذشته، حدود ۲۰۱ شرکت دیجیتال چینی در بخش‌های دیجیتال فعالیت می‌کنند که ۱۳۳۴ پروژه سرمایه‌گذاری و همکاری در خارج از کشور را اجرا کردند و ۵۷ درصد آن مربوط به راه ابریشم دیجیتال بوده است (Hussain et al. 2023: 68-69).

از زمان معرفی راه ابریشم دیجیتال ابتکارات سیاست صنعتی چین به روش‌های مهمی به رشد خود ادامه داده و سه ویژگی را توسعه دادند که مستقیماً به فعالیت‌های پهنه و راه و راه ابریشم دیجیتال مرتبط هستند. اولین و مهم‌ترین ویژگی، افزایش تمرکز بر فناوری‌های جدید انقلابی مانند هوش مصنوعی است. ویژگی دوم، تغییر به سمت اتکا به شرکت‌های خصوصی با تخصص بیشتر در زمینه هوش مصنوعی نسبت به هم‌تایان دولتی آن‌ها بوده است و سومین

ویژگی، تمرکز بیشتر بر بازسازی شهرهای چین به پشتیبانی فناوری دیجیتال بوده است (Naughton 2020: 25).

راه ابریشم دیجیتال بخش کلیدی چشم‌انداز ابتکار پهنه و راه است. تاکنون، ۳۰ کشور برای پروژه‌های راه ابریشم دیجیتال با چین تفاهم‌نامه امضا کرده‌اند - از لائوس تا قزاقستان تا مصر، عربستان سعودی و امارات متحده عربی و تا پرو و جمهوری دومینیکن.

جدول ۱: کشورهای که تفاهم‌نامه ویژه راه ابریشم دیجیتال را با چین امضا کرده‌اند

مصر	کره جنوبی	لهستان	کوبا
ترکیه	قزاقستان	مجارستان	پرو
بنگلادش	جمهوری چک	استونی	عربستان سعودی
لائوس	صربستان	انگلستان	امارات متحده عربی

منبع: 2: EURASIA GROUP 2020

۴. اهداف چین از طرح راه ابریشم دیجیتال

اگرچه طرح «جاده ابریشم دیجیتال» بخشی از ابتکار بزرگ‌تر «ابتکار پهنه و راه» چین است و بیشتر بر کشورهای مشارکت‌کننده در طرح اصلی پهنه و راه و همین‌طور اقتصادهای درحال توسعه تمرکز دارد؛ اما فقط به این دسته از کشورها محدود نمی‌شود و اقتصادهای بزرگ اروپایی مانند آلمان و ایتالیا را نیز شامل می‌شود. تمرکز این پروژه در اروپا بیشتر بر روی شبکه‌های نسل پنجم اینترنت، فناوری‌های مالی و شهرهای هوشمند متمرکز است. راه ابریشم دیجیتال با هدف توسعه نوآوری‌های فناورانه بومی چین و قابلیت تعاملی این کشور طرح‌ریزی شده است. هدف این طرح به عنوان قسمتی از چشم‌انداز برتری جوانه این کشور در حوزه‌های فناوری در یک نظام جهانی است. از اهداف دیگر این طرح می‌توان به بهبود ارتباط دیجیتالی بین کشورهای شرکت‌کننده در طرح اصلی با چین می‌شود اشاره کرد (واحدی و صیادی ۱۴۰۰: ۶۶-۶۵).

درواقع هدف اصلی چین از این طرح این است که معرفی و حضور شرکت‌های چینی را در زمینه پیشرفت ارتباطات و فناوری اطلاعات در مقیاس جهانی آسان‌تر کند و به دنبال افزایش نفوذ و توانایی خود در استانداردهای بین‌المللی فناوری و هنجارهای حاکمیت سایبری و سرعت بخشیدن به ارتقای چین به جایگاه رهبری تکنوکرات در سطوح منطقه‌ای و جهانی است. پکن در آرزوی ایجاد یک زیرساخت دیجیتال جهانی با محوریت چین در یک شبکه دیجیتال در سراسر جهان به منظور تقویت نفوذ دیجیتال چین در سطح جهان است. بنابراین می‌توان استدلال کرد که استراتژی دیجیتال چین بر دستیابی به وضعیت یک (ابرقدرت سایبری متمرکز است (Iwasaki, 2020).

همچنین راه ابریشم دیجیتال با گسترش روزافزون شبکه‌های دیجیتال با محوریت شرکت‌های کوچک و متوسط در بخش تجارت جهانی، این ظرفیت را دارد که زیرساخت‌های لجستیک فرامرزی پیشرفته برای پاسخ‌گویی به نیازهای آن‌ها ارائه دهد. به علاوه چین قصد دارد یک سیستم ناوبری مبتنی بر ماهواره به نام راه ابریشم فضایی را به عنوان بخشی از ابتکار پهنه و راه ایجاد کند تا یک زیرساخت دیجیتال با محوریت چین با تأکید بیشتر بر منافع پکن ایجاد کند (Cheney, 2019).

درمجموع می‌توان گفت چین از اجرای این طرح اهداف اصلی و کلیدی متعددی را دنبال می‌کند که این اهداف به طور جامع به شرح زیر است:

۱. توسعه اقتصادی: در این موضوع دو محور اصلی رشد اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی را می‌توان مطرح کرد.

- تقویت رشد اقتصادی: چین به دنبال ایجاد زیرساخت‌های دیجیتال برای تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری در کشورهای شریک است. این امر می‌تواند به رشد اقتصادی این کشورها کمک کند و درعین حال بازارهای جدیدی برای محصولات و خدمات چینی فراهم آورد.

- جذب سرمایه‌گذاری خارجی: چین با ارائه پروژه‌های دیجیتال می‌تواند سرمایه‌گذاران خارجی را به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات تشویق کند.

۲. گسترش نفوذ جغرافیایی و سیاسی

- افزایش نفوذ سیاسی: چین از طریق همکاری‌های دیجیتال و فناوری می‌تواند روابط سیاسی خود را با کشورهای مختلف تقویت کند و به‌عنوان یک قدرت جهانی شناخته شود.
- تثبیت موقعیت چین به‌عنوان یک قدرت جهانی: چین با استفاده از فناوری‌های دیجیتال می‌تواند نفوذ خود را در عرصه‌های بین‌المللی افزایش دهد و به‌عنوان یک الگوی حکمرانی دیجیتال مطرح شود.

۳. کاهش شکاف دیجیتالی

- توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات: این طرح به کشورهای درحال توسعه کمک می‌کند تا به فناوری‌های نوین دسترسی پیدا کنند و زیرساخت‌های دیجیتال خود را بهبود بخشند.
- افزایش توانمندی‌های محلی: با آموزش و توسعه مهارت‌های فنی در کشورهای شریک، چین می‌تواند به کاهش نابرابری‌های دیجیتال کمک کند.

۴. تقویت همکاری‌های بین‌المللی

- ایجاد شبکه‌های همکاری: چین به دنبال تشکیل شبکه‌های همکاری بین‌المللی در زمینه فناوری و اطلاعات است که می‌تواند به تسهیل تبادل اطلاعات و فناوری کمک کند.
- تبادل دانش و فناوری: تسهیل تبادل فناوری و دانش بین کشورهای مختلف، به‌ویژه در زمینه‌های نوآوری و تحقیق و توسعه.

۵. ایجاد زنجیره‌های ارزش جهانی

- اتصال به زنجیره‌های تأمین جهانی: کمک به کشورهای شریک برای پیوستن به زنجیره‌های تأمین و ارزش جهانی که می‌تواند به بهبود وضعیت اقتصادی آنها کمک کند.
- تسهیل تجارت بین‌المللی: بهبود فرآیندهای تجاری و کاهش هزینه‌های تجارت بین‌المللی از طریق ایجاد زیرساخت‌های دیجیتال.

۶. توسعه زیرساخت‌های ارتباطی

- ایجاد شبکه‌های ارتباطی: توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و فناوری اطلاعات برای تسهیل ارتباطات بین‌المللی و تجاری.

- بهبود دسترسی به اینترنت: افزایش دسترسی به اینترنت و فناوری‌های دیجیتال در کشورهای شریک، به‌ویژه در مناطق دورافتاده و کم برخوردار.

۷. حکمرانی دیجیتال

- مدل‌سازی حکمرانی دیجیتال: ارائه مدل‌های حکمرانی دیجیتال به کشورهای شریک و بهبود شیوه‌های مدیریتی در این کشورها.
- افزایش شفافیت و کارایی: استفاده از فناوری‌های دیجیتال برای بهبود شفافیت و کارایی در حکمرانی که می‌تواند به کاهش فساد و افزایش اعتماد عمومی منجر شود.

۸. تحقیق و توسعه

- سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه: تشویق به تحقیق و توسعه در زمینه فناوری‌های نوین و دیجیتال، به‌ویژه در زمینه‌های هوش مصنوعی، داده‌های کلان و اینترنت اشیاء.
- تقویت نوآوری: ایجاد بسترهای نوآوری و فناوری در کشورهای مختلف و تشویق به همکاری‌های مشترک در زمینه تحقیق و توسعه.

۹. توسعه پایدار

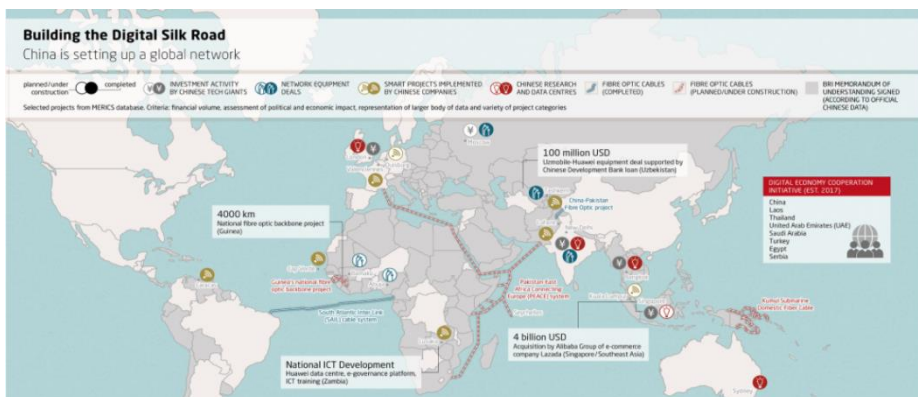
- پیشبرد اهداف توسعه پایدار: کمک به کشورهای شریک برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار از طریق فناوری‌های دیجیتال، به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی.
- محیط‌زیست و فناوری سبز: ترویج فناوری‌های سبز و پایدار در پروژه‌های دیجیتال که می‌تواند به حفاظت از محیط‌زیست کمک کند.

۱۰. امنیت سایبری

- تقویت امنیت سایبری: همکاری در زمینه امنیت سایبری و حفاظت از داده‌ها و اطلاعات در پروژه‌های دیجیتال.
 - ایجاد استانداردهای امنیتی: توسعه استانداردهای امنیتی مشترک برای پروژه‌های دیجیتال که می‌تواند به کاهش تهدیدات سایبری کمک کند.
- این اهداف نشان‌دهنده تلاش چین برای تبدیل شدن به یک بازیگر کلیدی در عرصه جهانی و تأثیرگذاری بر روندهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در سطح بین‌المللی است. با

اجرای طرح راه ابریشم دیجیتال، چین به دنبال ایجاد یک اکوسیستم دیجیتال جهانی است که به نفع خود و کشورهای شریک باشد.

همچنین هدف اصلی چین از این طرح این است که بازیگران مهم پلتفرم‌های چینی مثل علی‌بابا، بایدو و هواوی و شرکت‌های مخابراتی تحت حمایت دولت بتوانند به واسطه راه ابریشم دیجیتال در بازارهای جهانی نقش پررنگی ایفا کنند و توان رقابت با شرکت‌های آمریکایی را داشته باشند. برخی از حوزه‌های این رقابت شامل شهرهای هوشمند، سرویس‌های ابری، رسانه‌های اجتماعی، هوش مصنوعی و خدمات اینترنتی می‌شود. همچنین این طرح برای کشورهای آسیا، آفریقای شرقی، اروپای شرقی و مهم‌تر از همه خاورمیانه، یعنی منطقه‌ای استراتژیک و نوظهور با بازارهای متنوع بسیار بوده است. به‌طور کلی این طرح یک راهبرد است که توسط چین برای اتصال آسیا با آفریقا و اروپا از راه‌های زمینی و دریایی و فضاهای ارتباطی جهت توسعه یکپارچگی منطقه‌ای، افزایش تجارت و رشد اقتصادی ارائه شده است (واحدی و صیادی ۱۴۰۰: ۶۶).

نقشه ۱: شبکه دیجیتال رو به رشد چین

(منبع: Wedell, 2020)

۵. نقش راه ابریشم دیجیتال در خاورمیانه

همان‌طور که در مبحث چارچوب نظری بررسی شد میان منطقه‌گرایی طیفی از تعاملات را در بر می‌گیرد: این تعاملات هم رسمی و هم غیررسمی هستند و با درجات مختلف نهادینه‌سازی و ظرفیت توسط بازیگران دولتی و غیردولتی رهبری می‌شوند. برخی مانند بارت، اسکاراماگلی و سودرپام از آن به عنوان تقاطع میان منطقه‌گرایی متقاطع^۱ یاد می‌کنند. برخی دیگر مانند هاردکر و اسمیت (۲۰۰۹) هم تعامل پیچیده کانال‌ها و سطوح مختلف را «میان منطقه‌گرایی پیچیده» نامیده‌اند (Hardacre and Smith 2009). اگرچه این مفهوم‌سازی جهت‌گیری قوی اتحادیه اروپا محور دارد، اما به تشریح ساختار چندلایه روابط بین منطقه‌ای کمک می‌کند. از سوی دیگر میان منطقه‌گرایی نه تنها بر منطقه‌گرایی‌های موجود تأثیر می‌گذارد، بلکه ظرفیت تحریک اشکال جدید منطقه‌گرایی را نیز دارد. جنبش‌های جامعه مدنی منطقه‌ای در بخش‌های مختلف جهان در واکنش به مذاکرات تجاری بین منطقه‌ای که به عنوان تضعیف اقتصادهای منطقه تلقی می‌شوند، ظهور کرده‌اند. چارچوب‌بندی این مذاکرات به عنوان پروژه‌های از بالا به پایین و نئولیبرالی که باید در برابر آن‌ها مقاومت کرد، منطقه‌گرایی‌های جدیدی را به وجود آورده است. (Litsegård & Mattheis, 2023). در همین راستا تعاملات پیچیده ناشی از ظهور جنوب جهانی را باید به واقعیت‌های موجود اضافه کرد. راه ابریشم دیجیتال که جزئی از ابتکار پهنه و راه محسوب می‌شود، در همین راستا قابل تحلیل است: اول اینکه نمودی از میان منطقه‌گرایی پیچیده است. دوم، حاکی از تعامل فضایی منطقه‌گرایی و میان منطقه‌گرایی است. سوم، در راستای فضای میان منطقه‌ای در جنوب جهانی قابل تحلیل است که چین به عنوان یکی از مدعیان رهبری جهان جنوب آن را هدایت می‌کند.

تعامل چین با خاورمیانه و شمال آفریقا به دلیل نیاز به حفظ دسترسی به منابع انرژی حیاتی است. پکن همچنین به دلیل جاه‌طلبی‌های خود برای گسترش بازارهای محصولات و سرمایه‌گذاری چینی، ایجاد مرکز تجاری در امتداد راه ابریشم دریایی قرن ۲۱ و جذب شرکا در تلاش برای ایجاد انگیزه است. در طول سه دهه گذشته خاورمیانه از منطقه‌ای با اهمیت پیرامونی برای چین به رتبه‌ای بسیار بالاتر در محاسبات استراتژیک پکن رسیده است. در طی

1. ntersecting interregionalism

آن زمان، چین روابط چندجانبه‌ای با تمام کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا ایجاد کرده است و در عصری که رقابت استراتژیک جهانی ایالات متحده و چین در حال گسترش است، این کشور به تأثیرگذارترین بازیگر فرامنطقه‌ای در کنار ایالات متحده تبدیل شده که خود نمودی از میان‌منطقه‌گرایی پیچیده است. با این حال، تشدید رقابت آمریکا و چین و تحولات اخیر جهانی مانند کووید-۱۹ توجه زیادی را به ردپای دیجیتالی رو به رشد چین جلب کرده و گسترش غول‌های فناوری بزرگ این کشور در کشورهای ابتکار پهنه و راه از جمله منطقه عربی را تحت نظارت قرار داده است. این علاقه فزاینده به راه ابریشم دیجیتال بیشتر بر نگرانی‌های مرتبط با امنیت مانند مسائل مربوط به حریم خصوصی داده‌ها و صدور مدل به اصطلاح «تکنو-اقتدارگرا» چین به کشورهای پهنه و راه متمرکز است.

با این حال، آنچه مسلم است این است که در سراسر مسیر ابریشم مدرن، غول‌های فناوری چینی زیرساخت‌های دیجیتال عظیمی را ایجاد کرده‌اند که استخراج، گردش، ذخیره‌سازی و پردازش حجم عظیمی از داده‌ها را تسهیل می‌کند. این زیرساخت شامل پلتفرم‌هایی برای بانکداری الکترونیک و تجارت الکترونیک، مراکز داده و امکانات ذخیره‌سازی ابری، شبکه‌های مخابراتی و شهرهای هوشمند است. کشورهای عربی خاورمیانه در میان شرکای خود بسیار مشتاق همکاری با شرکت‌های چینی در تلاش برای تقویت اقتصاد دیجیتال ملی خود بوده‌اند. فناوری چینی مقرون به صرفه‌تر و درعین حال باکیفیت‌تر به این شرکت‌ها برتری نسبی نسبت به بسیاری از رقبای خود در منطقه می‌دهد (Greene, 2020) و نوعی میان‌منطقه‌گرایی فضایی پیچیده با تمرکز بر جنوب جهانی شکل گرفته است. در ادامه مهم‌ترین نمودهای شکل‌گیری میان‌منطقه‌گرایی فضایی پیچیده چین با خاورمیانه در قالب جنوب جهانی ارائه می‌شود که مبین بازی برد-برد طرفین از این همکاری پیچیده میان‌منطقه‌گرایانه است.

– روند صعودی مشارکت چین در بازار خاورمیانه

روند روابط چین و خاورمیانه مسیر صعودی و الگوی پیچیده‌تر مشارکت‌های چین در سراسر خاورمیانه و شما آفریقا را نشان می‌دهد که اشکال مختلف همکاری در داخل و خارج از بخش انرژی را دربر می‌گیرد. مشارکت‌های انرژی که به عنوان ستون فقرات روابط چین و خلیج فارس عمل کرده‌اند، در طول سال‌ها به شکل فزاینده‌ای پیچیده و برای دو طرف سودمند

شده‌اند. آن‌ها اکنون شامل سرمایه‌گذاری مشترک بین شرکت‌های انرژی چین و خلیج فارس، سرمایه‌گذاری‌های چینی در صنایع بالادستی و انرژی‌های تجدید پذیر، سهام کشورهای خلیج فارس در صنایع پایین‌دستی چین، مانند سرمایه‌گذاری آرامکو عربستان در یک پالایشگاه و تأسیسات پتروشیمی در ژجیانگ و توسط کویت در یک پالایشگاه در ژجیانگ و همکاری نوپا در توسعه پروژه‌های هیدروژن بوده است. چین برای تبدیل شدن به بازار غالب صادرات نفت خام خاورمیانه، مقصد اصلی گاز طبیعی مایع قطر (LNG)، شریک تجاری پیشرو کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و راه نجات برای ایران تحت تحریم‌های شدید تبدیل شده است. از زمان راه‌اندازی پهنه و راه در سال ۲۰۱۳، فعالیت‌های چین در خاورمیانه به مرزهای جدیدی به‌ویژه توسعه زیرساخت‌های فیزیکی و دیجیتالی گسترش یافته و در غالب این طرح قراردادهای ساخت‌وساز چینی و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های بزرگ زیرساختی در تمامی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و عراق افزایش یافته است. در حالی که در عراق عمدتاً روابط از معاملات نفتی در برابر پروژه، غالباً در زیرساخت‌های انرژی و ساخت مدرسه تشکیل شده است، کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بر ایجاد «هاب‌های تجاری» تمرکز داشته‌اند که پیشرفت بندر را با مناطق سرمایه‌گذاری، زیرساخت‌های شهر هوشمند و تولید لجستیک ترکیب می‌کند (Calabrese, 2022).

به‌طور سنتی، اقتصادهای کشورهای خاورمیانه برای پیشبرد رونق اقتصادی و ملی، عمدتاً به منابع نفت و گاز وابسته بوده، اما این اتکا به انرژی در سال‌های اخیر و هم‌زمان با کاهش قیمت نفت و افزایش فناوری‌های دیجیتال کاهش یافته است. کشورهای خاورمیانه در دهه گذشته پیشرفت‌های قابل‌توجهی در پذیرش فناوری‌های دیجیتال داشته‌اند. درواقع دیجیتالی شدن برای برنامه چشم‌انداز آن‌ها حیاتی بوده است (Chaziza, Mordechai: 2019).

– سرمایه‌گذاری چین در کشورهای خلیج فارس

آخرین سرمایه‌گذاری‌های گسترده توسط کشورهای شورای همکاری خلیج فارس که به دنبال تطبیق فناوری‌های مورد استفاده خود با تحول دیجیتال آنی هستند، انجام شده است. این موضوع چشم‌اندازهای جدیدی را برای همکاری چین و خلیج فارس باز کرده است. کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، پیشرفت سریع در به‌کارگیری محصولات و خدمات دیجیتال داشته‌اند. نرخ

ضریب نفوذ اینترنت و پهنای باند تلفن همراه و گوشی‌های هوشمند در کشورهای خاورمیانه، در سراسر جهان نسبتاً مطلوب است. بانکداری دیجیتال و سیستم‌های پرداخت به‌طور گسترده گسترش یافته‌اند، تجارت الکترونیکی و سرگرمی‌های آنلاین نیز گسترش یافته است. امارات، عربستان و کویت، هرکدام ابتکارات دیجیتالی مختلفی را به‌عنوان مؤلفه اصلی چشم‌انداز ۲۰۳۰ مربوط به خود برای تحریک رشد و اشتغال راه‌اندازی کرده‌اند. همچنین ظرفیت و چشم‌اندازهای روشنی برای توسعه اقتصاد دیجیتال در کشورهای خاورمیانه وجود دارد، زیرا تعداد مصرف‌کنندگان جوان در این منطقه بسیار زیاد است و استفاده از زیرساخت اینترنت در بین جوانان محبوبیت زیادی دارد؛ بنابراین انتظار می‌رود که تحول دیجیتالی اقتصاد در این کشورها نقش اساسی ایفا کند زیرا پادشاهی‌های خاورمیانه و خلیج فارس تنوع اقتصادی را دنبال می‌کنند (Middle east sees digital transformation of economy, 2021).

به‌علاوه طرح راه ابریشم دیجیتال این ظرفیت را دارد که ۲۵۵ میلیارد دلار به تولید ناخالص داخلی منطقه اضافه کند و تا سال ۲۰۳۰، ۶۰۰ هزار شغل مرتبط با فناوری در کشورهای خاورمیانه ایجاد کند. غول‌های فناوری در ارائه ابتکار عمل راه ابریشم دیجیتال چین و ادامه توسعه دیجیتالی منطقه خاورمیانه نقش مهمی دارند. هواوی در حال همکاری با عربستان سعودی برای توسعه زیرساخت‌های دیجیتالی برای زیارت‌های مذهبی است. این شرکت همچنین با مقام‌های دبی برای کمک به توسعه فرودگاه خود و همکاری با اداره برق و آب‌آب دبی برای ساخت فیبر نوری و نظارت تصویری همکاری کرده است. همچنین شرکت علی‌بابا نیز قراردادهایی برای ذخیره داده‌های ابری در عمان امضا کرده است و ردپای تجارت الکترونیکی گسترده‌ای در عربستان سعودی دارد. غول‌های فناوری چین به‌طور مشخص در توسعه شبکه‌های نسل ۵ در کشورهای خلیج فارس مشارکت داشته‌اند. امارات و کویت اولین کشورهای خاورمیانه بودند که شبکه‌های نسل ۵ را ساختند (Chaziza, Mordechai 2022).

- ساخت شهرهای هوشمند

یکی از زمینه‌های اصلی همکاری شرکت‌های چینی و دولت‌های عربی، ساخت شهرهای هوشمند است. شرکت‌های فناوری چینی به‌وضوح در تحقق برنامه‌های استراتژیک ملی چندین کشور عربی از جمله استراتژی تونس دیجیتال ۲۰۲۰، چشم‌انداز ملی قطر ۲۰۳۰ و برنامه تحول

ملی عربستان سعودی در سال ۲۰۳۰ مشارکت دارند. چین در مدت چند سال، فناوری ایجاد شهرهای هوشمند را به بیش از ۱۰ کشور در خاورمیانه صادر کرده است. به عنوان مثال، در سال ۲۰۱۷، علی بابا برنامه‌ای ۶۰۰ میلیون دلاری را برای ایجاد یک شهرک فناوری اعلام کرد که در آن ۳۰۰۰ شرکت در زمینه رباتیک، هوش مصنوعی و اپلیکیشن‌های موبایل در نزدیکی بندر جبل علی دبی قرار داشته باشند (World economic forum, 2019).

همچنین توافق‌نامه‌ای برای ایجاد شهر فنی محمد ششم طنجه مراکش برای میزبانی ۲۰۰ شرکت فناوری چینی امضا شده است. به علاوه علی بابا توافق‌نامه‌ای را با عربستان سعودی در زمینه تأسیس سازمان داده‌ها و هوش مصنوعی عربستان (SDAIA) امضا کرده است تا شهرهای سعودی هوشمند مبتنی بر هوش مصنوعی را ارائه دهد. «راه‌حل‌های» شهر هوای در خصوص همکاری بیشتر با وزارت حج و عمره در این کشور است تا زیرساخت‌های دیجیتالی از جمله اپلیکیشن‌های گوشی‌های هوشمند، کانال‌های تلویزیونی و اتاق‌های کنترل را در مراکز پذیرش حجاج در مکه و مدینه ایجاد کند (Geronimo, Adelle 2019).

شهرهای هوشمند، یا شهرهای ایمن توسط حسگرها، فناوری‌های تشخیص چهره، شبکه‌های نظارتی، دروازه‌های دیجیتال و سایر ابزارها متصل می‌شوند که حجم عظیمی از داده‌ها را جمع‌آوری کرده و انتقال می‌دهند، جریان ثابتی از نقاط داده مرتبط الگوریتمی ایجاد می‌کنند و به توسعه فناوری‌های پیچیده‌تر و سرمایه‌گذاری‌های تجاری آینده کمک می‌کند.

- تجارت الکترونیک و امور مالی الکترونیکی

ایجاد مراکز تجاری و مالی دیجیتال، میلیون‌ها مشتری را وارد پلتفرم‌هایی می‌کند که کالاها و خدماتی را به ارزش میلیاردها دلار ارائه کرده و درعین حال داده‌های شخصی را به ارزش میلیاردها دلار تولید می‌کنند. در جهان عرب، علی پی^۱، بزرگ‌ترین ارائه‌دهنده پرداخت آنلاین و موبایلی چین، خدمات خود را در سال ۲۰۱۹ با همکاری بانک مشرق در امارات راه‌اندازی کرد (Clegg, William 2018).

علاوه بر این، علی‌بابا و شرکت e-fashion Jollychic به مراکز دیجیتالی تجارت الکترونیک در سراسر منطقه عربی تبدیل شده‌اند و Jollychic به‌تنهایی به ۵۰ میلیون کاربر در امارات متحده عربی، قطر، عربستان سعودی، مصر، عمان، بحرین و لبنان خدمات ارائه می‌دهد. Jollychic با ایجاد یک سیستم پرداخت دیجیتال و تنوع بخشیدن به «اکوسیستم» خود در حال گسترش است. برای تسهیل تجارت الکترونیک در منطقه، ByteDance ۳۵۰ میلیون دلار در iMile^۱، سرمایه‌گذاری کرده است (Parasie and Nicolas 2021).

به‌طور قابل‌توجهی تیک‌تاک متعلق به ByteDance، در لیست ۱۰ برنامه برتر دانلود شده در فروشگاه Google Play و Apple App Store در امارات، عربستان سعودی، بحرین، کویت، عمان و قطر قرار گرفته است. تیک‌تاک که به‌عنوان یک پلتفرم برای موسیقی و محتوای خلاق شروع شد، اکنون در حال گسترش «اکوسیستم» خود به حوزه‌های مختلف است که محتوا و خدمات آنلاین در زمینه‌های غذا، مد، موسیقی، ورزش و آموزش ارائه می‌کند. iMile, Delivery AliPay، پلتفرم تاکسی دیدی، Jollychic و تیک‌تاک، در میان بسیاری دیگر از شرکت‌های چینی و غیر چینی فعال در منطقه، حجم عظیمی از داده‌ها را از مشتریان خود جمع‌آوری می‌کنند.

– ساخت مراکز داده

ذخیره، پردازش و انتشار همه داده‌ها نیاز به سرمایه‌گذاری کلان در ساخت مراکز داده دارد. شرکت‌های چینی اخیراً مشتاق راه‌اندازی مراکز مختلف داده در منطقه خاورمیانه شده‌اند. به‌عنوان مثال، در دبئی، هواوی با مقام‌های فرودگاه برای ساخت یک مجتمع مرکز داده مدولار شریک است و درعین‌حال با اداره برق و آب برای راه‌اندازی یک مرکز داده، زیرساخت فیبر نوری و امکانات نظارت تصویری همکاری می‌کند (Dvids, Gavin 2017).

این شرکت همچنین در ساخت بزرگ‌ترین مرکز داده با تأییدیه Uptime TIER III در حوزه انرژی خورشیدی در پارک خورشیدی محمد بن راشد آل مکتوم^۲، مشارکت دارد. علاوه بر این، هواوی ضمن همکاری با شهرداری شهر ابوظبی برای ساخت یک مرکز داده بازیابی

۱. یک استارت‌آپ پیک مستقر در دبئی که به فروشندگان آنلاین چینی در منطقه خدمات می‌دهد.

۲. بزرگ‌ترین پارک خورشیدی تک سایتی در جهان

بلایای شهری، قراردادی را برای ساخت یک مرکز داده برای آژانس گمرک الجزایر امضا کرده است. در عمان، علی‌بابا با شرکت‌های محلی Datamount و International Emerging Technology همکاری می‌کند تا یک مرکز رایانش ابری در سلطان‌نشین عمان ایجاد کند (Abdelrahman, Maha: n.d).

فرجام سخن

تعامل چین با خاورمیانه و شمال آفریقا به دلیل نیاز به حفظ دسترسی به منابع انرژی حیاتی است. پکن همچنین به دلیل جاه‌طلبی خود برای گسترش بازارهای محصولات و سرمایه‌گذاری چینی، ایجاد «مرکز تجاری» و جذب شرکا برای تجدیدنظر در استانداردها و هنجارهای نظم بین‌المللی که دیگر تحت سلطه ایالات متحده نیست تلاش‌های قابل توجهی را انجام داده است. یکی از این طرح‌ها ابتکار پهنه و راه بوده است. ابتکار پهنه و راه با اقتباس از مسیرهای تجاری تاریخی راه ابریشم، از یک دور کمربند اقتصادی راه ابریشم زمینی و دریایی تشکیل شده است که هدف هر دو آن‌ها اتصال بخش‌های مختلف جهان از طریق یک سیستم پیچیده است که شامل راه‌آهن، بزرگراه، خطوط لوله و بنادر و ... می‌شود.

راه ابریشم دیجیتال در سال ۲۰۱۵ با دستور شی جین پینگ اعلام و مقرر شد بر اساس آن چین به کشورهای دریافت‌کننده کمک، حمایت سیاسی و فناوریانه ارائه کند. با شروع بیماری کووید ۱۹ از جذابیت پروژه زمینی پهنه و راه نزد کشورها کاسته شد، بنابراین موضوع راه ابریشم دیجیتال به عنوان مفهومی ابداعی توسط چین به عنوان یک جزء مهم از ابتکار پهنه و راه، مطرح شد. یکی از مناطق مهم در راه ابریشم دیجیتال منطقه خاورمیانه است. سوالی که در این مقاله تلاش شد به آن پاسخ داده شود این بود که چین چگونه و با استفاده از چه ابزارهایی سعی کرده کشورهای خاورمیانه را در راه ابریشم دیجیتال وارد کند؟ فرضیه هم این بود که چین از طریق بهبود شبکه‌های مخابراتی این کشورها از جمله ارائه فناوری 5G، ایجاد شهرهای هوشمند، گسترش تجارت الکترونیک و سرمایه‌گذاری در حوزه مراکز داده برخی از کشورهای خاورمیانه از جمله عربستان و امارات متحده عربی را در راه ابریشم دیجیتال وارد کرده است. یافته‌های پژوهش هم به نحوی فرضیه مقاله را تایید کرد. یافته‌ها نشان می‌دهد که

اقتصادهای کشورهای خاورمیانه که زمانی برای پیشبرد رونق اقتصادی و ملی، به منابع نفت و گاز وابسته بوده در سال های اخیر و همزمان با کاهش قیمت نفت و افزایش فناوری های دیجیتال کاهش یافته است. کشورهای خاورمیانه در دهه گذشته پیشرفت های قابل توجهی در پذیرش فناوری های دیجیتال داشته اند و دیجیتالی شدن مولفه اصلی چشم انداز آینده این کشورها را تشکیل می دهد. در همین راستا چین و کشورهای حوزه خلیج فارس به صورت بازی برد برد و ذیل ابتکار راه ابریشم دیجیتال همکاری های خود را گسترش داده اند. یافته ها نشان داد که چین سرمایه گذاری قابل توجهی را در حوزه زیرساخت های دیجیتال در خلیج فارس انجام داده است. به عنوان نمونه هوآوی همکاری با عربستان سعودی برای توسعه زیرساخت های دیجیتالی برای زیارت های مذهبی را در دستور کار قرار داده است. همچنین با مقام های دبی برای کمک به توسعه فرودگاه خود و همکاری با اداره برق و آب دبی برای ساخت فیبر نوری و نظارت تصویری همکاری کرده است. همچنین شرکت علی بابا قراردادهایی برای ذخیره داده های ابری در عمان امضا کرده است و ردپای تجارت الکترونیکی گسترده ای در عربستان سعودی دارد. غول های فناوری چین به طور مشخص در توسعه شبکه های نسل ۵ در کشورهای خلیج فارس مشارکت داشته اند. امارات و کویت اولین کشورهای خاورمیانه بودند که شبکه های نسل ۵ را ساختند. در زمینه ساخت شهرهای هوشمند نیز چین در مدت چند سال، فناوری ایجاد شهرهای هوشمند را به بیش از ۱۰ کشور در خاورمیانه و حوزه خلیج فارس صادر کرده است. موضوع دیگر تجارت الکترونیک و امور مالی الکترونیک است. در این زمینه می توان به فعالیت علی پی، علی بابا و شرکت e-fashion Jollychic اشاره کرد که به مراکز دیجیتالی تجارت الکترونیک در سراسر منطقه عربی تبدیل شده اند و Jollychic به تنهایی به ۵۰ میلیون کاربر در امارات متحده عربی، قطر، عربستان سعودی، مصر، عمان، بحرین و لبنان خدمات ارائه می دهد. در آخر باید به ساخت مراکز داده در حوزه خلیج فارس اشاره کرد که شرکت های چینی به خصوص هوآوی و علی بابا در این زمینه پیشگام بوده و مشتاق راه اندازی مراکز مختلف داده در منطقه خاورمیانه شده اند. در مجموع باید گفت که طبق یافته های مقاله، سرمایه گذاری دیجیتال چین در منطقه می تواند به عنوان فرصتی جهت حضور ایران در این ابتکار دیده شود و ایران هم بتواند در ابتکار راه ابریشم دیجیتال به جایگاه مناسبی دست یابد.

- ## References

- content/uploads/2019/08/issuesinsights_Vol19-WP8FINAL.pdf.
Accessed on: 1 September 2024.
- Chaziza, M. (2022). Gulf states go digital with china. EASTASIAFORUM. Available at: <https://eastasiaforum.org/2022/10/07/gulf-states-go-digital-with-china/#:~:text=Chinese%20tech%20giants%20have%20notably,1000%205G%20sites%20across%20Kuwait>. Accessed on: 2 November 2024.
- Clegg, W. (2018). Alipay Expands Cooperation With Dubai Bank to Cover 85% of Merchants. Available at: <https://www.yicaiglobal.com/news/alipay-expands-cooperation-with-dubai-bank-to-cover-85-of-merchants>. Accessed on: 20 February 2023.
- Davids, G. (2017). Alec Wins contract to build Dubai airport data center. ME construction News. Available at: <https://meconstructionnews.com/20878/alec-wins-contract-to-build-dubai-airport-data-centre>. Accessed on: 18 May 2024.
- Geronimo, A. (2019). Saudi Arabia inks deal with Huawei on smart Hajj tech. tahawultech.com. Available at: <https://www.tahawultech.com/region/saudi-arabia/saudi-arabia-inks-deal-with-huawei-on-smart-hajj-tech/amp/>. Accessed on: 5 April 2024.
- Greene, R.(2020). Will China control the global internet via its digital Silk Road? Available at: <https://carnegieendowment.org/2020/05/08/will-china-control-global-internet-via-its-digital-silk-road-pub-81857>. Accessed on: 15 March 2024.
- Hussain, F., Imran, A., Hussain, Z., & Khan, M. I. (2023). Infrastructure Development for the Digital Silk Road (DSR) and its Implications for China Under the Belt and Road Initiative. *Asia-Pacific Social Science Review*, 23(4):67-75. DOI: 10.59588/2350-8329.1518
- Iwasaki, K. (2020). COVID-19 brings new developments in China's digital Silk Road. *JRI Research Journal*, 3(9), 1–12.
- Jing, X., Peilong, L., & Guo, Y. (2011). Health Diplomacy in China. Global health governance, *Global Health Governance*, 4(2).1-12.
- Litsegård, A., & Mattheis, F. (2023). Broadening the concept of interregionalism: beyond state-centrism and Eurocentrism. *Third World Quarterly*, 45(7), 1273–1290. <https://doi.org/10.1080/01436597.2023.2274829>.
- Matthew S. Erie & Thomas Streinz,(2021). The Beijing Effect: China's Digital Silk Road as Transnational Data Governance, 54 N.Y.U. J. Int'l L. & Pol. 1 . Available at: <https://cld.web.ox.ac.uk/article/beijing-effect-chinas-digital-silk-road-transnational-data-governance>. Accessed on: 10 May 2024.

- Naughton, B. (2020). Chinese Industrial Policy and the Digital Silk Road: The Case of Alibaba in Malaysia. *Asia Policy* 15(1):23–39.
- Oh, M. (2021). US-China rivalry and digital connectivity in the Indo-Pacific. GlobalAsia. Available at: https://www.globalasia.org/v16no4/cover/us-china-rivalry-and-digital-connectivity-in-the-indo-pacific_miyeon-oh. Accessed on: 1 November 2024.
- Osiewicz, P. (2018). The Belt and Road Initiative (BRI): Implications for Iran-China Relations. *Przegląd Strategiczny*, 8(11), 221-232. DOI: 10.14746/ps.2018.1.16.
- Parasie, N. (2021). Bytedance Backs Dubai Statup Building Logistics Chain to China. Bloomberg. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-11-30/bytedance-backs-dubai-startup-building-logistics-chain-to-china>. Accessed on: 10 February 2024.
- Shaher, S., Ma Yanzhe, and Mohamad Zreik.(2023). Navigating the Digital Frontier: Responsible Innovation in China's Digital Silk Road. *Migration Letters*, 20(S9), 1297–1315.
- Triolo, P., Allison, K., Brown, C., & Broderick, K. (2020). The digital silk road: expanding China's digital footprint. *Eurasia Group*, 8, 1-13.
- World Economic Forum, (2019). Chinese tech investors are turning towards mena. Here's why. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2019/04/chinese-tech-investors-are-turning-towards-mena-heres-why/>. Accessed on: 25 March 2024.
- ZEVIN, L. (2009). Integrating Regional Space: New Opportunities for Economic Growth. *Eurasian Integration Yearbook 2009*, 65-83.